

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI
UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

**Paleoliticul Superior din interfluviul
Bistrița-Prut. O reevaluare
-Rezumat-**

**CONDUCĂTOR DE DOCTORAT,
Prof.univ.dr. Mircea ANGHELINU**

**DOCTORAND,
Elena Cristina CORDOȘ**

**TÂRGOVIȘTE
2024**

Cuprinsul rezumatului

1. Cuvinte-cheie.....	2
2. Structura lucrării de doctorat.....	2
3. Cadrul general al cercetării.....	2
4. Aspecte metodologice.....	4
5. Paleoliticul Superior în interfluviul Bistrița-Prut.....	5
6. Variabilitate cultrală și strategii adaptive în Paleoliticul Superior est-carpatic.....	7
7. Concluzii.....	8
8. Bibilografie selectată.....	9

1. Cuvinte – cheie:

Paleolitic Superior; Arheologie; Aurignacian; Gravettian; Epigravettian; România; Moldova, Bistrița, Prut, Siret; Carpații Orientali; analiză litică; analize statistice; cronologie.

2. Structura lucrării de doctorat

Lucrarea de doctorat constă în șase capitole care acoperă diferite aspecte ale Paleoliticului Superior în interfluviul Bistrița-Prut. Introducerea prezintă contextul studiului, motivația și relevanța acestuia. Al doilea capitol discută contextul mai larg al Paleoliticului Superior din Europa Centrală și de Est, concentrându-se pe direcțiile de cercetare, influențele paleoclimatice și evoluțiile culturale din diferite perioade.

Capitolul trei abordează metodele utilizate, subliniind utilizarea analizei statistice pentru colecțiile de artefacte litice. Capitolul patru revizuieste istoria cercetării siturilor paleolitice din estul României, evidențiind principalele faze de investigație și interpretările acestora.

Capitolul cinci, partea centrală a studiului, oferă date detaliate despre Paleoliticul Superior din situri selectate din Bazinul Prutului și al Siretului, cu o atenție specială pentru Cotu Miculinți și Bistricioara Lutărie III. Ultimul capitol sintetizează concluziile privind variabilitatea culturală, strategiile de subzistență și modelele de mobilitate, luând în considerare, de asemenea, procesele de formare ale siturilor și starea lor de conservare.

Anexa include tabele cu punctele de descoperiri arheologice, precum și un studiu petrografic al materialelor litice epigravettiene.

3. Cadrul general al cercetării

Cercetarea se concentrează pe perioada paleoliticului superior din interfluviul Bistrița-Prut, parte integrantă în imaginea mai amplă a paleoliticului superior european, care se încadrează

între circa 50 ka BP și 10 ka BP. Această perioadă este marcată de răspândirea oamenilor moderni din punct de vedere anatomic în Europa și se caracterizează prin evoluții tehnologice și artistice semnificative, desfășurate pe fundalul climatului instabil al Pleistocenului Târziu.

Paleoliticul superior din Europa a cunoscut evoluții complexe ale cercetării în ultimul secol, influențate de factori geopolitici, sociali și economici. Epoca Războiului Rece a creat diferențe semnificative în cercetarea arheologică între Europa de Est și Europa de Vest, afectând metodologiile, terminologia și interpretările. Cu toate acestea, progresele recente în colaborarea internațională și standardizarea metodologică au contribuit la reducerea acestor diferențe, ducând la o înțelegere mai coerentă a perioadei pe întregul continent.

Un obiectiv-cheie al studiului îl reprezintă schimbările climatice din timpul Pleistocenului și impactul acestora asupra transformărilor umane și culturale. Interstadiile lungi din timpul MIS 3 au facilitat probabil migrațiile timpurii ale oamenilor moderni în Eurasia, evidențiate de culturile de tranziție de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior. Ulterior, evoluțiile climatice, precum instalarea Ultimului Maxim Glaciar, au influențat probabil semnificativ strategiile adaptive ale comunităților umane.

O altă direcție importantă a studiului a fost elaborarea unor caracterizări adecvate ale principalelor tehnocomplexe (Aurignacian, Gravettian, Epigravettian, Paleolitic Final) atât din punct de vedere al cronologiei și distribuției spațiale, cât și al manifestărilor tehnologice, culturale și artistice, care conferă valoare euristică acestor unități.

Aurignacianul (circa 40 – 30 ka BP), considerată cândva prima etapă culturală a paleoliticului superior este acum analizată în contextul mai larg al paleoliticului superior inițial. Această perioadă include industriile timpurii caracterizate de tehnologii eminentamente laminare. Ulterior, Aurignacianul se remarcă pentru inovațiile sale, inclusiv utilizarea materialelor organice, a ornamentelor personale sau a reprezentărilor artistice.

Odată cu schimbarea climei către condițiile mai reci din MIS 2, tehnocomplexul Gravettian (circa 30-20 ka cal BP) s-a răspândit în Europa, fiind caracterizat de evoluții tehnologice importante, precum producția standardizată de suporturi laminare, prelucrarea resurselor vegetale sau apariția obiectelor ceramice, dar și amplificarea comportamentelor simbolice (generalizarea reprezentărilor artistice și a practicilor funerare). Studiul explorează legăturile puternice dintre Europa Centrală și de Est în această perioadă, deși dezbaterile privind coeziunea și diversitatea regională în cadrul Gravettianului continuă.

Epigravettianul (circa 20-13 ka cal BP), văzut inițial ca o continuare a tradițiilor Gravettiene adaptate la Ultimul Maxim Glaciar, este înțeles acum ca având diferențe notabile. Dacă prima parte este caracterizată de o variabilitate crescută în ceea ce privește tehnologia și tipologia

litică, ultima parte a perioadei Epigravettiene se distinge prin situri remarcabile, artefacte simbolice diverse și practici funerare, sugerând un peisaj cultural complex.

Pleoliticul Final (circa 15 – 10 ka cal BP), caracterizat de o ameliorare semnificativă a climei, schițează deja în linii mari nevoia de adaptare la un nou stil de viață. Colecțiile litice sunt acum defininte prin prisma armăturilor (vârfuri pedunculate), apariția formelor geometrice și a tendinței de microlitizare.

Studiul își propune să reevalueze descoperirile arheologice din interfluviul Bistrița-Prut, o regiune din nord-estul României delimitată de Carpații Orientali și râul Prut. Această zonă, bogată în situri atribuite paleoliticul superior, oferă informații esențiale privind activitățile umane și condițiile de mediu din acea perioadă. Cercetările în această regiune au început în secolul al XIX-lea cu descoperiri întâmplătoare, urmate de o perioadă de intensificare a investigațiilor în secolul al XX-lea, cele mai semnificative fiind săpăturile de pe Valea Bistriței și Valea Prutului. Studiul de față integrează date recente și reevaluează în mod critic descoperiri mai vechi, îmbunătățind înțelegerea fenomenelor culturale la nivel macroregional.

Obiectivele cheie includ rafinarea fazelor cronologice și culturale documentate în regiune, abordarea problemelor legate de tranziția de la Gravettian la Epigravettian și examinarea impactului schimbărilor de mediu. Studiul subliniază, de asemenea, importanța cronologiilor absolute, a metodelor moderne de analiză litică sau a interpretării condițiilor de formare a siturilor, conjugate pentru rezolvarea ambiguităților crono-culturale și îmbunătățirea interpretărilor privind Paleoliticului superior.

4. Aspecte metodologice

Studiul discută evoluția istorică și semnificația metodologică a analizei litice, evidențiind trecerea de la simple clasificări tipologice la abordări complexe care iau în considerare contextul tehnologic, cultural și funcțional al artefactelor litice. Inițial, cercetările s-au concentrat pe clasificarea și ordonarea cronologică a uneltelor de piatră, cu influențe marcante de la cercetători precum John Lubbock și Gabriel de Mortillet. Începând cu secolul al XX-lea, tipologiile au devenit mai detaliate, bazate pe attribute morfologice și frecvența tipurilor de unelte, aducând un nivel de obiectivitate prin metode statistice.

Variabilitatea artefactelor litice este analizată prin prisma schimbărilor teoretice din arheologie, reflectând dezbateri majore precum cea dintre F. Bordes și L. Binford. Bordes a susținut interpretarea culturală a variabilității, sugerând existența unor grupuri culturale distincte, în timp ce Binford a promovat o abordare funcțională și ecologică, considerând că variabilitatea reflectă adaptări la mediu și strategii de subzistență. Această dezbatere a influențat înțelegerea

variabilității litice, mutând accentul de la clasificări descriptive la explicarea proceselor și funcțiilor uneltelor.

Selecția eşantioanelor litice pentru acest studiu a fost făcută pe baza contextelor clare de proveniență, preferând colecțiile rezultate din săpături recente cu rezoluție înaltă. Situl de la Bistricioara – Lutărie III și Cotu Miculinți au fost selectate datorită metodologiilor moderne aplicate și contextului cronologic bine documentat. Strategia de lucru a inclus aplicarea a două metode complementare de analiză: analiza cantitativă pentru compararea statistică a datelor și analiza interpretativă pentru explorarea semnificațiilor contextuale ale uneltelor litice. Baza de date detaliată creată pentru acest descrie atributele principale ale pieselor, de la materii prime, tipuri de support și dimensiuni, la modificări intenționate și tipuri de unelte. Informațiile rezultate au fost analizate cu ajutorul metodelor statistice avansate, utilizând aplicațiile R și R Studio.

5. Paleoliticul Superior în interfluviul Bistrița-Prut

Această parte a studiului se concentrează pe analiza siturilor arheologice din regiunea Moldova de Vest, delimitată de Carpații Orientali și Râul Prut. Această zonă este una dintre cele mai bogate în situri paleolitice din România, fiind investigată intens.

Regiunea studiată prezintă o diversitate morfo-structurală, incluzând Carpații Orientali, Subcarpații Moldovei și Podișul Moldovenesc. Aceste unități geomorfologice oferă un relief variat, de la munți cu altitudini de până la 2000 m la câmpii aluviale și platouri. În special, zona bazinului hidrografic al Prutului este de interes arheologic datorită depozitelor loessoide care au conservat numeroase situri paleolitice, precum și Valea Bistriței, ce conține una dintre cele mai bogate aglomerări de situri atribuite acestei perioade.

Până în prezent, în această regiune au fost identificate circa 270 de situri atribuite Paleoliticului Superior, majoritatea fiind localizate în zonele mai joase, cum ar fi Câmpia Moldovei. Siturile sunt concentrate în special în bazinul Prutului și Valea Bistriței. densitatea maximă fiind observată în sectorul Mitoc. Aceste situri oferă perspective importante asupra habitatului și activităților umane din această perioadă.

Din totalul descoperirilor amintite, 36 de situri au fost prezentate mai detaliat, ele beneficiind de cercetări mai ample. Dintre acestea 12 sunt localizate în bazinul hidrografic al Prutului, între care amintim situri de la Mitoc (*Malu Galben, Pârâul ui Istrate, Valea Izvorului, Valea lui Stan*), și Ripiceni (*Izvor, Peștera Stânca, Valea Badelui*). O atenție sporită a fost acordată sitului de la Cotu Miculinți Gârla Mare, fiind analizate două colecții litice provenite din cercetări recente. Aceste colecții sunt asociate Epigravettianului Timpuriu (fiind datate la circa

23 ka cal BP, respectiv 22.5 ka cal BP), fiind caracterizate de utilizarea surselor de materii prime locale, de calitate medie și bună, utilizate cel puțin în anumite cazuri în mod diferențiat pentru obținerea unor produse specifice. În ceea ce privește uneltele tipice, gratoarele și lamelele cu retușă (în special abruptă, dar și marginală) sunt cele mai frecvente.

În ceea ce privește bazinul hidrografic al Siretului, au fost descrise 24 de situri, o bună parte fiind localizate pe Valea Bistriței (siturile de la Bistricioara, Bicaz, Podiș, Dârțu, Cetățica, Bofu, Poiana Cireșului, Buda sau Lespezi). Cercetările recente de la Bistricioara Lutărie III au beneficiat de o atenție sporită. Trei eșantioane litice, aferente orizontului arheologic 2.5 (circa 27.5 ka cal BP), orizontului arheologic 2.2 (circa 22.6 ka cal BP) și orizonturilor arheologice 2.1/1.1 (circa 19 ka cal BP și post) au fost analizate. Cele trei eșantioane relevă diferențe majore între cele orizonturi arheologice, atât în ceea ce privește strategiile de procurare a materiilor prime, cât și a fazelor ulterioare de prelucrare și utilizare. Orizontul arheologic 2.5 este caracterizat de preferința categorică pentru materii prime de bună calitate (în acest caz silex din zona Nistru/Podolia). Produsele laminare (lame, lamele, *chutes de burin*) sunt foarte bine reprezentate, acestea fiind de asemenea selectate preferențial pentru modificări ulterioare, transformate preponderent în burine, armături (vârfuri *à cran*) sau lamele retușate abrupt. Eșantionul aferent orizontului 2.2 este caracterizată de o diversitate crescută a materiilor prime utilizate (provenite din surse locale, regionale și de la distanțe mari), dar care sunt folosite în moduri similare, cel puțin în ceea ce privește tipurile de suporturi obținute. Singurele potențiale diferențe în modul de exploatare a diverselor varietăți de materii prime par a avea legătură cu selectarea ulterioară a lemelelor pentru modificare (aproape 40% fiind realizate din silicolite de Toplița), precum și cu dimensiunile finale ale pieselor. Așchiile sunt cele mai frecvente produse obținute, suplimentate de produse laminare (în special lamele). În ceea ce privește modificările ulterioare, lamelele sunt selectate preferențial, aproape jumătate dintre acestea fiind transformate prin retușe abrupte (lamele *à dos* și vârfuri simple *à dos*). În general, principalele produse de debitaj au dimensiuni reduse.

Eșantionul aferent orizonturilor arheologice superioare conține, de asemenea, mai multe varietăți de materii prime, dar în proporții diferite față de orizontul precedent discutat, sugerând schimbări în strategiile de procurare. Suporturile laminare sunt bine reprezentate (46%), lamele fiind mai frecvente. Materiile prime sunt selectate și utilizate conform unor tipare deliberate, corelate cu tipurile de produse de debitaj. Există o asociere semnificativă între tipul de suport și modificările ulterioare, lamele fiind frecvent modificate. Dimensiunile suporturilor, în special lungimea, au influențat selecția pentru modificări. Piese tipice includ gratoarele, burinele și armăturile, între care și trei vârfuri *Gravett / microgravett*.

6. Variabilitate cultrală și strategii adaptive în Paleoliticul Superior est-carpatic

Interpretările arheologice sunt puternic influențate de metodele utilizate în săpături și documentare. În cazul Paleoliticului, noile metodologii, care utilizează înregistrarea asistată de stația totală geodezică 3D și eșantionarea *multi-proxy*, au evidențiat calitatea neuniformă a datelor obținute în faze de cercetare diferite. Pentru siturile paleolitice din estul României reevaluarile recente ghidate după metodologii curente au evidențiat dificultăți majore în coroborarea rezultatelor provenite în urma cercetărilor efectuate în același sit în perioade diferite, sugerând posibile interpretări eronate ale datelor în etapele de cercetare anterioare. Astfel de probleme au fost cauzate de câțiva factori, ce au avut un impact variabil asupra interpretărilor ulterioare (metodologii de cercetare și documentare neadecvate, clasificări culturale forțate, lipsa unui cadru cronologic solid, subestimarea impactului proceselor post-depoziționale). Așadar, interpretările actuale trebuie să țină cont de aceste neajunsuri, fapt care subliniază, din păcate, irelevanța unei cantități semnificative de date provenite din cercetările mai vechi. Plecând de la aceste premise, studiul de față utilizează informații considerate pertinente pentru a stabili o imagine mai precisă a variabilității culturale de-a lungul Paleoliticului Superior.

Pe baza cronologiei absolute disponibile (bazată însă pe un număr încă limitate de situri/locuri date) și a caracteristicilor prezente în siturile analizate (artefacte, structuri), succesiunea principalelor unități culturale pare să corespundă în linii mari cu modelele cunoscute la nivel macro-regional. Debutul paleoliticului superior în zonă rămâne însă destul de neclar, fie ca urmare a cantității scăzute de date (în multe cazuri suplimentate de inconsistențe semnificative), fie ale unor lacune în modelele propuse.

Aurignacianul (circa 37 ka – 31 ka cal BP) este și el slab reprezentat în estul României, singurul reprezentat clar fiind momentan situl de la Mitoc - *Malu Galben*, caracterizat de producția diferențiată a suporturilor laminare (lame obținute pe nuclee prismatice unipolare și lamele obținute pe nuclee crenate), și a vârfurilor din corn specific Aurignacianului Evoluat European. Alte locații, precum Suceava-*Câmpul Ciorii* și *Poiana Cireșului*, prezintă unele caracteristici ce sugerează o încadrare culturală similară.

Gravettianul (circa 31 ka – 27 ka cal BP) este mai bine reprezentat. Siturile de la Mitoc - *Malu Galben* și *Poiana Cireșului* au furnizat orizonturi arheologice atribuite cronologic Gravettianului Mijlociu european, fiind caracterizate de o standardizare a produselor laminare și apariția armăturilor cu retușă abruptă (inclusive Gravett și micro-gravett). În intervalul asociat Gravettianului Târziu este sesizată o creștere subtilă a activității în zonă (locuri certe

la Bistricioara *Lutărie I-II și III, Poiana Cireșușului, Buda, Lespezi, Udești, Malul Galben*), acesta apărând ca un fenomen destul de bine articulat, caracterizat de diversificarea armăturilor (inclusive à *cran*), preferința pentru materii prime de bună calitate și complexitatea mai ridicată a structurilor conservate (în special vetre și diverse gropi asociate).

După un interval mai slab documentat (între circa 27 – 24 ka cal BP), sunt atestate o serie de locuiri atribuite Epigravettianului Timpuriu (circa 24 – 20 ka cal BP) , ce prezintă anumite trăsături contrastante cu perioada precedentă. Prima diferență majoră sugerează schimbări ample în rețelele de mobilitate și/sau strategiile de procurare ale materiilor prime, fiind acum atestate mai multe varietăți de roci folosite, cu proveniență preponderent locală și regională. De asemenea, colecțiile litice sunt caracterizate de o variabilitate mult mai crescută (colecții relativ contemporane, dar cu trăsături diferite), în contrast însă cu o scădere a tipului de armături documentate, vârfurile simple cu retușe abrupte fiind practic singurul exponent, suplimentate însă în unele situri (cu conservare mai bună) de vârfuri realizate din materii dure organice. De altfel, industria pe materii dure organice pare să cunoască o creștere comparativ cu finalul Gravettianului, la fel ca și proliferarea obiectelor cu caracter simbolic.

Epigravettianul Târziu (circa 20 – 16 ka cal BP) este, din nou, mai slab reprezentat prin situri cert datate în acest interval. Acolo unde informațiile sunt mai clare, este atestată o nouă schimbare în rețelele de mobilitate și procurare a materiilor prime, caracterizate încă de o relativ variabilitate ridicată. De asemenea, colecțiile litice sugerează un grad de standardizare mai ridicat decât în perioada precedentă și o rediversificare a tipurilor de armături (fiind documentate inclusiv tipuri cu retușe ventrale).

După un interval extrem de precar înțeles (între circa 16 – 14 ka cal BP) sunt atestate prin datări absolute câteva locuiri (Ceahlău *Scaune* și *Cetățica III*). Colecțiile litice studiate prezintă trăsături specifice Paleoliticului Final, mai precis aspectului *Swiderian* al *Tehnocomplexului cu Vârfuri Pedunculate*.

7. Concluzii

Aflată într-o zonă de contact între Centrul și Estul Europei, zona studiată ocupă un loc semnificativ în imaginea de ansamblu a Paleoliticului European, având un potențial masiv prin numărul mare de descoperiri.

Reevaluare critică a informațiilor din etapele de cercetare mai vechi, completată de date mai recente și metode de analiză adecvate, arată destul de limpede că evoluțiile culturale din această zonă se încadrează perfect în schema actuală europeană, atenuând semnificativ ambiguitățile

existente anterior. Mai mult această zonă are potențialul de a contribui la o înțelegere mai profundă a modul de viață al comunităților preistorice.

8. Bibliografie selectată:

Anghelinu et al. 2012a, M. Anghelinu, L. Niță, L. Steguweit, Not that original after all: The chrono-cultural framework of the Upper Palaeolithic on the Bistrița Valley (Northeastern Romania), în *Arheologia Moldovei*, XXXV, 2012, pp. 7–46.

Anghelinu et al. 2018, M. Anghelinu, L. Niță, G. Murătoareanu, Le Gravettien et l'Épigraevettien de l'Est de la Roumanie: une réévaluation, în *L'anthropologie*, 2018, pp. 183-219.

Anghelinu et al. 2019, M. Anghelinu, G. Popescu, U. Hambach, D. Veres, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, G. Murătoareanu, Reassessing the formation processes of open-air Paleolithic settlements in the Eastern Carpathians: case studies in the Ceahlău area, in: Cordoș, C., Chirica, V. (eds.), *Le Paléolithique supérieur de Roumanie en context du Paléolithique supérieur européen*, Actes de Colloque International de Iași, 2019, Ed. Pim, Iași, 96-119.

Anghelinu et al. 2020, M. Anghelinu, L. Niță, C. Cordoș, Contrasting approaches to lithic assemblages: a view from no man's land, în *Cercetări Arheologice* 27, 2020, pp. 33-44.

Anghelinu et al. 2021a, M. Anghelinu, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, D. Veres, U. Hambach, G. Murătoareanu, A. Ciornei, C. Schmidt, T. Sava, C. Mănăilescu, M. Ilie, L. Demay, V. Georgescu, From Gravettian to Epigraevettian in the Eastern Carpathians: insights from the Bistricioara-Lutărie III archaeological site, in: *Quaternary International*, 587-588, pp. 210-229.

Anghelinu et al. 2021b, Anghelinu, M., Niță, L., Veres, D., Hambach, U., Händel, M., Cordoș, C., Ilie, M., Murătoareanu, G., Break vs. continuity: techno-cultural changes across the LGM in the Eastern Carpathians, in: *Quaternary International*, 581-582, 241-257.

Anghelinu et al. 2022a, M. Anghelinu, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, D. Vereș, U. Hambach, Al. Ciornei, N. Buchinger, New research on the Upper Paleolithic site at Bistricioara Lutărie III (Eastern Romanian Carpathians), în D. Aparaschivei, G. Bilavschi, L. Pârnuș (eds), *Varia Archaeologica (II). Arhaeologia în pandemie. Provocări în arheologia românească în anii 2020-2021*, Ed. Mega, 2022, p. 11-29.

Anghelinu et al. 2024, Anghelinu, C. Cordoș, L. Niță, M. Händel, A meaningful prefix: The dawn of the Epigravettian in the East Carpathian area, in T. Uthmeire, A. Maiers (eds) Studying technologies of non-analogous environments and glacial ecosystems. Papers in honors of Jurgen Richter, Habelt Verlag (UPA series), pp. 319-338.

Băcăuan et al. 1980, V. Băcăuan, N. Barbu, M. Pantazica, Al. Ungureanu, Podișul Moldovei. Om, natură, economie, Ed. stiintifica si enciclopedica, 1980.

Bitiri 1981, M. Bitiri, Așezarea paleolitică de la Udești și specificul ei cultural, în SCIVA, 32, 3, 1981, p. 331-345.

Bitiri et al. 1979 – M. Bitiri, M. Cârciumar, P. Vasilescu, paleoliticul de la Mitoc – Valea Izvorului – Specificul culturii și mediul natural, în Hierasus, anuar 78, Nr. 1, 1979, pp. 33-41.

Bitiri et al. 1989, M. Bitiri-Ciortescu, V. Căpitanu, M. Cârciumar, Paleoliticul din sectorul subcarpatic al Bistriței în lumina cercetărilor de la Lespezi – Bacău, în Carpica, XX, 1989, p. 5-52.

Bitiri, Căpitanu 1967, M.Bitiri, V.Căpitanu, O nouă așezare Svideriană în Carpații Orientali, în SCIV tomul 18, Nr.1, 1967, pp. 63-70.

Bitiri, Căpitanu 1972, M. Bitiri, V. Căpitanu, Așezarea paleolitică de Lespezi, județul Bacău, în Carpica, V, 1972, p. 39-68

Bolomey 1966, A. Bolomey, La faune des sites paleolithiques de Ceahlau, în Dacia, N.S., t. X, 1966, pp. 115-116.

Bolomey 1989, Alexandra Bolomey, Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravettiană de la Lespezi-Lutărie (jud. Bacău), în Carpica XX1989, pp. 271–287.

Brudiu 1970, M. Brudiu, Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați, în Danubius Nr. 4, pp. 3-24.

Brudiu 1973, M. Brudiu, Cercetări paleolitice la Suceveni (județul Galați) în Danubius nr. 6-7, pp. 3-10.

Brudiu 1974, M. Brudiu, Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova. Studiu arheologic, Biblioteca de Arheologie, Seria complementară 2, Institutul de Arheologie, Buc., 1974

Brudiu 1979a, M. Brudiu, Date noi privind cultura Gravettianului oriental din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, jud. Botoșani, în Hierasus, Anuar '78, I, Botoșani, 1979, pp. 75-81.

Brudiu 1979b, M. Brudiu, M. Brudiu, Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani), în Materiale și Cercetări Arheologice, 1979, Oradea, pp. 7-16.

Brudiu 1983, M. Brudiu, Aspecte ale civilizației paleolitice surprinse în așezarea de la Cotu Miculinți-Girle Mare (județul Botoșani), Revistă muzeelor și monumentelor - Monumente istorice și de artă, Nr.1, 1983 pp. 78-83.

Brudiu 1985, M. Brudiu, Cercetări Paleolitice la Țepu județul Galați, în Memoria-Antiquitatis-Acta-Musei-Petrodavensis, IX-XI-1977-1979, pp. 403-410.

Brudiu 2001-2002, M. Brudiu, Noi contribuții privind așezarea paleolitică de la Puricani în cadrul paleoliticului de cuestă, „Buletinul Muzeului «Teoharie Antonescu», VII-VIII, nr. 7-8, Giurgiu, 2001-2002, pag. 27-34.

Brudiu 2005, M. Brudiu, Une habitation de la station paleolithique de Cotu Miculinți, dans la zone du Prut Moyen, en Roumanie. In: Spinei, V., Lazarovici, C.-M., Monah, D. (Eds.), Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dâmbovița oblata, Editura Trinitas, Iași, pp. 103–112.

Cârciumaru et al. 2010, M. Cârciumaru, M. Anghelinu, L. Steguweit, G. Lucas, L. Niță, L. Fontana, A. Brugere, U. Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, F. Dumitru, O. Carstina, The Pluristratified Upper Paleolithic Site from Poiana Cireșului, Piatra Neamt, Recent Results and Future Prospects, în Neugebauer-Maresch, C., Owen, L. (Eds.), Aspects concerning the Middle and Eastern European Upper Paleolithic-Methods, Chronology, Technology and Subsistence. Symposium Wien, 9–11 November, 2005. Mitteilugender Prähistorischen Kommission ÖAW, pp.209–219.

Cârciumaru et al. 2018, M.Cârciumaru, E.-C. Nițu, N. Goutas, M. Otte, O. Cîrstina, T. Sava, M. Straticiu, M.-M. Manea, F. I. Lupu, M. Leu, A. Nicolae, T. Neagu, Parures et objets d'art du Gravettien récent de Poiana Cireșului-Piatra Neamt, (Roumanie), în *L'anthropologie*, 2018, pp. 220-260.

Cârciumaru et al. 2019, Marin Cârciumaru, Elena-Cristina Nițu, Paul Bahn, Coliboaia is not Chauvet, *L'Anthropologie*, Volume 123, Issue 1, 2019, pp. 19-38.

Cârciumaru et al. 2023, M. Cârciumaru, M. Leu, F. Lupu, The palaeolithic in the mountain sector of the Bistrița Valley – old and new interpretations, în *Annales d'Université Valahia Targoviste Section d'Archéologie et d'Histoire*, Tome xxv, 2023, pp.7-92.

Chirica 1989, V. Chirica, The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians, BAI, III, Iasi, 1989.

Cordoș et al. 2021, C. Cordoș, M. Händel, M. Anghelinu, Acknowledging the mess: implications of a new documentation system for understanding formation processes of two Palaeolithic sites in the Ceahlău Basin (NE Romania), in: *Arheologia Moldovei*, XLIV, pp. 7-28.

Cordoș, Händel 2023, C.Cordoș, M. Händel, Combustion related features in Upper Paleolithic sites of eastern Romania. Case study Bistricioara -Lutărie III (Neamț County) pp. 7-26.

Haesaerts 2007, P. Haesaerts, I. Borziak, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska , Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale, in *Paléo* 19(19), 2007, pp.31-51.

Haesaerts et al. 2004, Haesaerts, P., Borziak, I., Chirica, V., Damblon, F., Koulakovska, L., 2004. Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale. In: Svoboda, J.A., Sedlachkova, L. (Eds.), *The Gravettian along the Danube. Actes du Colloque de Mikulov (20–21 novembre 2002)*, The Dolni Vestonice Studies 11. Institute of Archaeology, Brno, pp. 33–57.

Husain 2019, S.T. Husain, The French-Anglophone divide in lithic research A plea for pluralism in Palaeolithic archaeology, 1987.

Libois et al. 2019, T. Libois, P. R. Nigst, V. Chirica, P. Noirret, La fin de l'Aurignacien en Moldavie : Comparaison de la production lamellaire dans l'Aurignacien récent de Mitoc – Malu Galben (Roumanie) în (Ed.) C.Cordoș, V.Chirica, La Paleolitiques Superieur de Roumanie en contexte du Paleolitique Superieur Europeen, Iași 2019, pp. 27-44.

Mărgărit et al. 2023, M. Mărgărit, M. Anghelinu, M. Händel, C. Cordoș, A world of reindeer: A technological and functional reassessment of the Last Glacial Maximum osseous industry from Cotu Miculiți (northeastern Romania), în Journal of Archaeological Science: Reports 51 (2023) 10415

Moroșan 1938, Moroșan, N. N., Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie), în Anuarul Institutului Geologic al României, XIX, București, 1-160.

Nicolăescu-Plopșor et al. 1966, Nicolăescu-Plopșor, C. S., Păunescu, A., Mogoșanu, F., Le Paléolithique de Ceahlău, în Dacia, N.S., t. X, 1966, p. 5-116.

Niță et al. 2018, L. Niță, M. Anghelinu, C. Cordoș, Apprenticeship lithic debitage. Examples from a 27.3 ka cal BP Gravettian collection from Bistricioara-Lutărie III (Ceahlău Basin, NE Romania), pp. 13-27.

Niță et al. 2021, L. Niță, M. Anghelinu, C. Cordoș, The shouldered points and the Gravettian of the Eastern Carpathian area: Insights from Bistricioara-Lutărie III (Ceahlău Basin, northeastern Romania), in R. Dobrescu, A. Boroneanț, A. Doboș (eds), Scripta praehistorica : miscellanea in honorem Mariae Bitiri dicata (Materiale și Cercetări Arheologice, Supplementum I), 2021, pp. 291-312.

Niță-Bălășescu 2008, L. Niță-Bălășescu, Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistrița dans le contexte des recherches de Poiana Cireșului, Piatra Neamț (Nord-Est de la Roumanie), Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.

Noiret 2007, P. Noiret, Le Gravettien de Moldavie (30.000-23.000 BP), în Paléo. Revue d'Archéologie préhistorique, Nr. 19, 2007, pp. 159-180.

Noiret 2009, P. Noiret, Le Paléolithique supérieur de la Moldavie. Essai de synthèse d'une évolution multi-culturelle. Liège, Belgique : Service de Préhistoire de l'Université de Liège, 2009.

Noiret 2013, P. Noiret, De quoi Gravettien est-il le nom?, în M. Otte (Ed.) Les Gravettiens, Paris, Editions Errance, pp. 29–64.

Otte et al. 2007a, Otte, M., Chirica, V., Haesaerts, P., (Eds.), L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben (Moldavie roumaine), Liège, Belgique : Service de Préhistoire de l'Université de Liège, 2007.

Păunescu 1993, Al. Păunescu, Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic, București, Ed. Academiei, 1993.

Păunescu 1998, Al. Păunescu, Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret, vol. I-1, Ed. Satya Sai, București, 1998.

Păunescu 1999, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut. Studiu monografic, vol I/2, Buc., Ed. Satya Sai, 1999;

Păunescu 2000, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre: Studiu monografic, Ed. AGIR, București, 2000.

Păunescu 2001, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvani. Studiu monografic, Ed. AGIR, București, 2001.

Păunescu et al. 1977, Al. Păunescu, E. Cârциumar, M. Cârциumar, P. Vasilescu, Semnificația cronostatigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor, în SCIVA, t. 28, nr. 2, 1977, p. 157-183.

Steguweit et al. 2009, Steguweit, L., Cârциumar, M., Anghelinu, M., Niță, L., 2009. Reframing the Upper Paleolithic on Bistrița Valley (Northeastern Romania). Quartär 56, 139–157.

Tuffreau et al. 2009, A. Tuffreau, V. Chirica, S. Balescu, P. Haesaerts, Nouvelles recherches sur le gisement paléolithique de Mitoc Valea Izvorului (département de Botoșani), Fouilles 2003-2004, în Materiale și Cercetări Arheologice, V, 2009, p. 21-33.

Tuffreau et al. 2018, A. Tuffreau, R. Dobrescu, A. Ciornei, L. Niță, A. Kostek, Le Paléolithique supérieur de la basse vallée de la Bistrița (Moldavie roumaine) : Buda et Lespezi, nouvelles recherches, în L'Anthropologie, Vol. 122, Nr. 2, 2018, pp. 129-165.

Zaharia 1961, Zaharia, N., Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952 și 1957, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 11-42.

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI
UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

**The Upper Paleolithic in the
Bistrița-Prut Interfluve. A Reassessment
-Abstract-**

**PHD SUPERVISOR,
Prof.univ.dr. Mircea ANGHELINU**

**PHD CANDIDATE,
Elena Cristina CORDOȘ**

**TÂRGOVIȘTE
2024**

Summary of the Abstract

1. Keywords.....	2
2. Structure of the PhD thesis.....	2
3. General framework of the research.....	2
4. Methodological aspects.....	4
5. The Upper Paleolithic in the Bistrița-Prut Interfluve.....	5
6. Cultural variability and adaptive strategies in the Eastern Carpathian Upper Paleolithic.....	7
7. Conclusions.....	8
8. Selected references.....	9

1. Key-words: Upper Palaeolithic; Archaeology; Aurignacian; Gravettian; Epigravettian; Romania; Moldova, Bistrița, Prut, Siret; Eastern Carpathians; lithic analysis; statistical analysis; chronology.

1. Structure of the PhD thesis

The dissertation consists of six chapters covering various aspects of the Upper Paleolithic in the Bistrița-Prut interfluve. The introduction outlines the study's context, motivation, and relevance. The second chapter discusses the broader context of the Upper Paleolithic in Central and Eastern Europe, focusing on research directions, paleoclimatic influences, and cultural developments across different periods.

Chapter three addresses methodological approaches, emphasizing the use of statistical analysis for lithic collections. The fourth chapter reviews the research history of Paleolithic sites in eastern Romania, highlighting major investigative phases and interpretations.

Chapter five, the core of the study, provides detailed data on the Upper Paleolithic from selected sites in the Prut and Siret Basins, with special attention to Cotu Miculiți and Bistricioara Lutărie III. The final chapter synthesizes findings on cultural variability, subsistence strategies, and mobility patterns, also considering site formation and conservation issues. The annex includes tables of archaeological discovery points, as well as a petrographic study of Epigravettian lithic materials.

2. General framework of the research

The research focuses on the Upper Paleolithic period of the Bistrița-Prut interfluvium, an integral part of the larger picture of the European Upper Paleolithic, which falls between about 50 ka BP and 10 ka BP. This period is marked by the spread of anatomically modern humans

in Europe and is characterized by significant technological and artistic developments, taking place against the background of the unstable Late Pleistocene climate.

The Upper Palaeolithic in Europe has seen complex research developments over the last century, influenced by geopolitical, social and economic factors. The Cold War era created significant differences in archaeological research between Eastern and Western Europe, affecting methodologies, terminology and interpretations. However, recent advances in international collaboration and methodological standardization have helped to reduce these differences, leading to a more coherent understanding of the period across the continent.

A key focus of the study is Pleistocene climate change and its impact on human and cultural transformations. The long interstadials during MIS 3 likely facilitated the early migrations of modern humans into Eurasia, evidenced by transitional cultures from the Middle to Upper Paleolithic. Later climatic developments, such as the onset of the Last Glacial Maximum, probably significantly influenced the adaptive strategies of human communities.

Another important direction of the study was the elaboration of adequate characterizations of the main technocomplexes (Aurignacian, Gravettian, Epigravettian, Late Palaeolithic) in terms of chronology and spatial distribution, as well as of the technological, cultural and artistic manifestations, which give heuristic value to these units.

The Aurignacian (ca. 40 - 30 ka BP), once considered the first cultural stage of the Upper Paleolithic, is now analyzed in the broader context of the Initial Upper Paleolithic. This period includes early industries characterized by eminently laminar technologies. The later Aurignacian stands out for its innovations, including the use of organic materials, personal ornaments or artistic representations.

With the climatic shift towards the cooler conditions of MIS 2, the Gravettian technocomplex (ca. 30-20 ka cal BP) spread across Europe, characterized by important technological developments such as the standardized production of laminar supports, the processing of plant resources or the emergence of ceramic objects, but also the amplification of symbolic behaviours (generalization of artistic representations and funerary practices). The study explores the strong links between Central and Eastern Europe during this period, although debates on regional cohesion and diversity within the Gravettian continue.

The Epigravettian (ca. 20-13 ka cal BP), originally seen as a continuation of Gravettian traditions adapted to the Last Glacial Maximum, is now understood as having notable differences. If the first part is characterized by increased variability in lithic technology and typology, the latter part of the Epigravettian period is distinguished by remarkable sites, diverse symbolic artifacts and funerary practices, suggesting a complex cultural landscape.

The Late Pleolithic (ca. 15 - 10 ka cal BP), characterized by a significant climate amelioration, already broadly sketches the need to adapt to a new way of life. The lithic collections are now defined through the prism of armatures (pedunculate points), the emergence of geometric shapes and the tendency towards microlitization.

The study aims to re-evaluate the archaeological finds from the Bistrița-Prut interfluvium, a region in northeastern Romania bounded by the Eastern Carpathians and the Prut River. This area, rich in sites attributed to the Upper Palaeolithic, provides essential information on human activities and environmental conditions at that time. Research in this region began in the 19th century with chance discoveries, followed by a period of intensified investigations in the 20th century, the most significant being the excavations in the Bistrița and Prutul valleys. The present study integrates recent data and critically re-evaluates older finds, improving the understanding of cultural phenomena at the macro-regional level.

Key objectives include refining the chronological and cultural phases documented in the region, addressing issues related to the transition from Gravettian to Epigravettian, and examining the impact of environmental change. The study also emphasizes the importance of absolute chronologies, state-of-the-art lithic analysis methods or the interpretation of site-forming conditions, combined to resolve chrono-cultural ambiguities and improve interpretations of the Upper Palaeolithic.

4. Methodological aspects

The study discusses the historical evolution and methodological significance of lithic analysis, highlighting the shift from simple typological classifications to complex approaches that take into account the technological, cultural and functional context of lithic artifacts. Initially, research focused on the classification and chronological ordering of stone tools, with marked influences from scholars such as John Lubbock and Gabriel de Mortillet. Since the twentieth century, typologies have become more detailed, based on morphological attributes and the frequency of tool types, bringing a level of objectivity through statistical methods.

The variability of lithic artifacts is analyzed through the prism of theoretical changes in archaeology, reflecting major debates such as that between F. Bordes and L. Binford. Bordes argued for the cultural interpretation of variability, suggesting the existence of distinct cultural groups, while Binford promoted a functional and ecological approach, believing that variability reflects adaptations to the environment and subsistence strategies. This debate has influenced the understanding of lithic variability, shifting the emphasis from descriptive classifications to explaining processes and functions of tools.

The selection of lithic samples for this study was made on the basis of clear contexts of provenience, with a preference for collections from recent high-resolution excavations. The sites of Bistricioara - Lutărie III and Cotu Miculiñi were selected due to the state-of-the-art methodologies applied and the well-documented chronological contexts. The working strategy included the application of two complementary methods of analysis: quantitative analysis for the statistical comparison of the data and interpretative analysis to explore the contextual meanings of the lithic tools. The detailed database created for this describes the main attributes of the lithic artefacts, from raw materials, blank types and dimensions, to intended modifications and tool type. The resulting information was analyzed with advanced statistical methods using the R and R Studio applications.

5. The Upper Paleolithic in the Bistrița-Prut Interfluve

This part of the study focuses on the analysis of archaeological sites in the region of Western Moldova, delimited by the Eastern Carpathians and the Prut River. This area is one of the richest in Palaeolithic sites in Romania and has been intensively investigated.

The studied region presents a morpho-structural diversity, including the Eastern Carpathians, the Moldavian Subcarpathians and the Moldavian Plateau. These geomorphologic units offer a varied relief, from mountains with altitudes up to 2000 m to alluvial plains and plateaus. In particular, the Prut catchment area is of archaeological interest due to the loessosol deposits that have preserved numerous Palaeolithic sites, as well as the Bistrița Valley, which contains one of the richest agglomerations of sites attributed to this period.

So far, around 270 sites attributed to the Upper Paleolithic have been identified in this region, most of them located in lower areas, such as the Moldavian Plain. The sites are mainly concentrated in the Prut Basin and Bistrița Valley. The highest density was observed in the Mitoc sector of the Prut River. These sites provide important insights into the habitat and human activities during this period.

Out of the total finds mentioned, 36 sites have been presented in more detail, which have benefited from more extensive research. Of these, 12 are located in the Prut River Basin, including sites from Mitoc (*Malu Galben*, *Pârâul ui Istrate*, *Valea Izvorului*, *Valea lui Stan*), and Ripiceni (*Izvor*, *Peștera Stânca*, *Valea Badelui*). Special attention was paid to the site of Cotu Miculiñi *Gârla Mare*, analyzing two lithic collections resulting from recent research. These collections are associated with the Early Epigravettian (dated to about 23 ka cal BP, respectively 22.5 ka cal BP), being characterized by the use of local raw material sources of medium and good quality, used at least in some cases in a differentiated way to obtain specific

products. As far as typical tools are concerned, end scrapers and bladelets with retouching (especially backed, but also marginal) are the most common.

As for the Siret River Basin, 24 sites have been described, a significant number of which are located in the Bistrița Valley (sites at Bistricioara, Bicaz, Podiș, Dârțu, Cetățica, Bofu, Poiana Cireșului, Buda or Lespezi). The recent research at Bistricioara *Lutărie III* has received increased attention. Three lithic samples, corresponding to archaeological horizon 2.5 (ca. 27.5 ka cal BP), archaeological horizon 2.2 (ca. 22.6 ka cal BP) and archaeological horizons 2.1/1.1 (ca. 19 ka cal BP and post) were analyzed. The three samples reveal major differences between the three archaeological horizons, both in terms of raw material procurement strategies and later phases of processing and use. Archaeological Horizon 2.5 is characterized by a categorical preference for good quality raw materials (in this case flint from the Dniester/Podolian area). Laminar products (blades, blades, burin spalls) are very well represented, these are also preferentially selected for further modification, predominantly transformed into burins, points (shouldered points) or abruptly retouched blades. The 2.2 sample is characterized by an increased diversity of raw materials used (from local, regional and distant sources), which are used in similar ways, at least in terms of obtained blank types. The only potential differences raw materials use to relate to the subsequent selection of the bladelets for further intentional modification (almost 40% worked in *Toplița* cherts), as well as to the final dimensions of the pieces. Flakes are the most common obtained products, supplemented by laminar blanks (mainly bladelets). As far as further modifications are concerned, the bladelets are preferentially selected, almost half of which are transformed by abrupt retouch (backed bladelets and simple backed points). In general, the obtained blanks have reduced dimensions. The sample corresponding to the upper archaeological horizons also contains several varieties of raw materials, but in different proportions than the previous discussed horizon, suggesting changes in procurement strategies. Laminar blanks are well represented (46%), with blades being more common. Raw materials are selected and used according to deliberate patterns, correlated with obtained products. Also, there is a significant association between blank type and subsequent modifications, with blades being frequently chosen. Blank dimensions, particularly length, influenced the selection for intentional modifications. Typical tools include scrapers, burins and various points, the latter including three *Gravett / microgravett* points.

6. Cultural variability and adaptive strategies in the Eastern Carpathian Upper Paleolithic

Archaeological interpretations are strongly influenced by the methods used in excavation and documentation. In the case of the Palaeolithic, new methodologies, using 3D geodetic total station-assisted recording and multi-proxy sampling, have highlighted the uneven quality of data obtained in different phases of research. For the Palaeolithic sites in eastern Romania, recent re-evaluations guided by current methodologies revealed major difficulties in corroborating the results from surveys carried out at the same site in different periods, suggesting possible misinterpretations of the data in earlier stages of the survey. Such problems have been caused by a number of factors, which have had a variable impact on subsequent interpretations (inappropriate research methodologies and documentation, forced cultural classifications, lack of a solid chronological framework, underestimation of the impact of post-depositional processes). Therefore, current interpretations have to take these shortcomings into account, which unfortunately underlines the irrelevance of a significant amount of data from older research. Starting from these premises, the present study utilizes information considered pertinent to establish a more accurate picture of cultural variability throughout the Upper Paleolithic.

According to the available absolute chronology (still based on a limited number of dated sites/occupations) and the features present in the analyzed sites (artifacts, structures), the succession of the main cultural units seems to correspond broadly with the known patterns at the macro-regional level. The onset of the Upper Paleolithic in the area, however, remains rather unclear, either due to the low amount of data (in many cases supplemented by significant inconsistencies) or to gaps in the proposed models.

The Aurignacian (ca. 37 ka - 31 ka cal BP) is also poorly represented in eastern Romania, the only clear representative being the Mitoc - *Malu Galben* site, characterized by the differentiated production of laminar supports (blades obtained on unipolar prismatic cores and blades obtained on carinated cores), and antler points specific to the European Evolved Aurignacian. Other sites, such as Suceava-*Câmpul Ciorii* and *Poiana Cireșului*, show some features suggesting a similar cultural setting.

The Gravettian (ca. 31 ka - 27 ka cal BP) is better represented. The sites of Mitoc - *Malu Galben* and *Poiana Cireșului* provided archaeological horizons chronologically assigned to the Middle European Gravettian, being characterized by a standardization of laminar products and the occurrence of backed bladelets (including Gravett and micro-gravett). In the interval associated with the Late Gravettian there is a subtle increase of activity in the area (certain settlements at

Bistricioara *Lutărie I-II* and *III*, *Poiana Cireșușui*, Buda, Lespezi, Udești, *Malul Galben*), which appears as a rather well articulated phenomenon, characterized by the diversification of the armatures (including shouldered points), the preference for good quality raw materials and the higher complexity of the preserved structures (especially combustion features and various associated pits).

After a more poorly documented interval (between about 27 - 24 ka cal BP), a series of Early Epigravettian (about 24 - 20 ka cal BP) settlements are attested, showing some contrasting features with the preceding period. The first major difference suggests extensive changes in mobility networks and/or raw material procurement strategies, with several varieties of used materials now attested, of predominantly local and regional provenance. The lithic collections are also characterized by a much greater variability (relatively contemporary collections, but with different features), in contrast to a decrease in the type of documented implements, with simple points with steep retouch being practically the only exponent, supplemented in some sites (with better preservation) by points made of organic materials. Moreover, the industry on hard organic materials seems to have increased compared to the end of the Gravettian, as did the proliferation of symbolic objects.

The Late Epigravettian (ca. 20 - 16 ka cal BP) is again less well represented by securely dated sites. Where the information is clearer, a new shift in raw material mobility and procurement networks, still characterized by relatively high variability, is attested. The lithic collections also suggest a higher degree of standardization than in the previous period and a re-diversification of hunting implements (including ventrally retouched types).

After a poorly understood interval (between ca. 16 - 14 ka cal BP), several settlements (*Ceahlău Scaune* and *Cetățica III*) are re-attested by absolute dating. The studied lithic collections show features specific to the Late Paleolithic, more precisely to the Swiderian aspect of the Tanged Pints Technocomplex.

7. Conclusions

Situated in a contact zone between Central and Eastern Europe, the studied area occupies a significant place in the overall picture of the European Paleolithic.

Critical re-evaluation of information from older stages of research, supplemented by more recent data and appropriate methods of analysis, shows quite clearly that the cultural developments in this area fit perfectly into the current European scheme, significantly mitigating pre-existing ambiguities. Moreover, this area has the potential to contribute to a deeper understanding of the way of life of prehistoric communities.

8. Selected references:

Anghelinu et al. 2012a, M. Anghelinu, L. Niță, L. Steguweit, Not that original after all: The chrono-cultural framework of the Upper Palaeolithic on the Bistrița Valley (Northeastern Romania), în *Arheologia Moldovei*, XXXV, 2012, pp. 7–46.

Anghelinu et al. 2018, M. Anghelinu, L. Niță, G. Murătoareanu, Le Gravettien et l'Épigraevettien de l'Est de la Roumanie: une réévaluation, în *L'anthropologie*, 2018, pp. 183-219.

Anghelinu et al. 2019, M. Anghelinu, G. Popescu, U. Hambach, D. Veres, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, G. Murătoareanu, Reassessing the formation processes of open-air Paleolithic settlements in the Eastern Carpathians: case studies in the Ceahlău area, in: Cordoș, C., Chirica, V. (eds.), *Le Paléolithique supérieur de Roumanie en context du Paléolithique supérieur européen*, Actes de Colloque International de Iași, 2019, Ed. Pim, Iași, 96-119.

Anghelinu et al. 2020, M. Anghelinu, L. Niță, C. Cordoș, Contrasting approaches to lithic assemblages: a view from no man's land, în *Cercetări Arheologice* 27, 2020, pp. 33-44.

Anghelinu et al. 2021a, M. Anghelinu, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, D. Veres, U. Hambach, G. Murătoareanu, A. Ciornei, C. Schmidt, T. Sava, C. Mănăilescu, M. Ilie, L. Demay, V. Georgescu, From Gravettian to Epigraevettian in the Eastern Carpathians: insights from the Bistricioara-Lutărie III archaeological site, in: *Quaternary International*, 587-588, pp. 210-229.

Anghelinu et al. 2021b, Anghelinu, M., Niță, L., Veres, D., Hambach, U., Händel, M., Cordoș, C., Ilie, M., Murătoareanu, G., Break vs. continuity: techno-cultural changes across the LGM in the Eastern Carpathians, in: *Quaternary International*, 581-582, 241-257.

Anghelinu et al. 2022a, M. Anghelinu, M. Händel, L. Niță, C. Cordoș, D. Veres, U. Hambach, Al. Ciornei, N. Buchinger, New research on the Upper Paleolithic site at Bistricioara Lutărie III (Eastern Romanian Carpathians), în D. Aparaschivei, G. Bilavschi, L. Pârnu (eds), *Varia Archaeologica (II). Arhaeologia în pandemie. Provocări în arheologia românească în anii 2020-2021*, Ed. Mega, 2022, p. 11-29.

Anghelinu et al. 2024, Anghelinu, C. Cordoș, L. Niță, M. Händel, A meaningful prefix: The dawn of the Epigraevettian in the East Carpathian area, in T. Uthmeire, A. Maiers (eds) *Studying technologies of non-analogous environments and glacial ecosystems. Papers in honors of Jurgen Richter*, Habelt Verlag (UPA series), pp. 319-338.

Băcăuan et al. 1980, V. Băcăuan, N. Barbu, M. Pantazica, Al. Ungureanu, Podișul Moldovei. Om, natură, economie, Ed. stiintifica si enciclopedica, 1980.

Bitiri 1981, M. Bitiri, Așezarea paleolitică de la Udești și specificul ei cultural, în SCIVA, 32, 3, 1981, p. 331-345.

Bitiri et al. 1979 – M. Bitiri, M. Cârciumar, P. Vasilescu, paleoliticul de la Mitoc – Valea Izvorului – Specificul culturii și mediul natural, în Hierasus, anuar 78, Nr. 1, 1979, pp. 33-41.

Bitiri et al. 1989, M. Bitiri-Ciortescu, V. Căpitanu, M. Cârciumar, Paleoliticul din sectorul subcarpatic al Bistriței în lumina cercetărilor de la Lespezi – Bacău, în Carpica, XX, 1989, p. 5-52.

Bitiri, Căpitanu 1967, M.Bitiri, V.Căpitanu, O nouă așezare Svideriană în Carpații Orientali, în SCIV tomul 18, Nr.1, 1967, pp. 63-70.

Bitiri, Căpitanu 1972, M. Bitiri, V. Căpitanu, Așezarea paleolitică de Lespezi, județul Bacău, în Carpica, V, 1972, p. 39-68

Bolomey 1966, A. Bolomey, La faune des sites paleolithiques de Ceahlau, în Dacia, N.S., t. X, 1966, pp. 115-116.

Bolomey 1989, Alexandra Bolomey, Considerații asupra resturilor de mamifere din stațiunea gravettiană de la Lespezi-Lutărie (jud. Bacău), în Carpica XX1989, pp. 271–287.

Brudiu 1970, M. Brudiu, Așezările paleolitice gravettiene de la Puricani și Pleșa, județul Galați, în Danubius Nr. 4, pp. 3-24.

Brudiu 1973, M. Brudiu, Cercetări paleolitice la Suceveni (județul Galați) în Danubius nr. 6-7, pp. 3-10.

Brudiu 1974, M. Brudiu, Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova. Studiu arheologic, Biblioteca de Arheologie, Seria complementară 2, Institutul de Arheologie, Buc., 1974

Brudiu 1979a, M. Brudiu, Date noi privind cultura Gravettianului oriental din Moldova, rezultate din cercetările de la Crasnaleuca, jud. Botoșani, în Hierasus, Anuar '78, I, Botoșani, 1979, pp. 75-81.

Brudiu 1979b, M. Brudiu, M. Brudiu, Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani), în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 1979, Oradea, pp. 7-16.

Brudiu 1983, M. Brudiu, Aspecte ale civilizației paleolitice surprinse în așezarea de la Cotu Miculinți-Gîrla Mare (județul Botoșani), *Revista muzeelor și monumentelor - Monumente istorice și de artă*, Nr.1, 1983 pp. 78-83.

Brudiu 1985, M. Brudiu, Cercetări Paleolitice la Țepu județul Galați, în *Memoria-Antiquitatis-Acta-Musei-Petrodavensis*, IX-XI-1977-1979, pp. 403-410.

Brudiu 2001-2002, M. Brudiu, Noi contribuții privind așezarea paleolitică de la Puricani în cadrul paleoliticului de cuestă, „Buletinul Muzeului «Teoharie Antonescu», VII-VIII, nr. 7-8, Giurgiu, 2001-2002, pag. 27-34.

Brudiu 2005, M. Brudiu, Une habitation de la station paleolithique de Cotu Miculinți, dans la zone du Prut Moyen, en Roumanie. In: Spinei, V., Lazarovici, C.-M., Monah, D. (Eds.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dâmbovița oblata*, Editura Trinitas, Iași, pp. 103–112.

Cârciumaru et al. 2010, M. Cârciumaru, M. Anghelinu, L. Steguweit, G. Lucas, L. Niță, L. Fontana, A. Brugere, U. Hambach, M. Mărgărit, V. Dumitrașcu, M. Cosac, F. Dumitru, O. Carstina, The Pluristratified Upper Paleolithic Site from Poiana Cireșului, Piatra Neamt, Recent Results and Future Prospects, în Neugebauer-Maresch, C., Owen, L. (Eds.), *Aspects concerning the Middle and Eastern European Upper Paleolithic-Methods, Chronology, Technology and Subsistence. Symposium Wien, 9–11 November, 2005. Mitteilugender Prähistorischen Kommission ÖAW*, pp.209–219.

Cârciumaru et al. 2018, M. Cârciumaru, E.-C. Nițu, N. Goutas, M. Otte, O. Cîrstina, T. Sava, M. Straticiu, M.-M. Manea, F. I. Lupu, M. Leu, A. Nicolae, T. Neagu, Parures et objets d'art du Gravettien récent de Poiana Cireșului-Piatra Neamt, (Roumanie), în *L'anthropologie*, 2018, pp. 220-260.

Cârciumaru et al. 2019, Marin Cârciumaru, Elena-Cristina Nițu, Paul Bahn, Coliboaia is not Chauvet, *L'Anthropologie*, Volume 123, Issue 1, 2019, pp. 19-38.

Cârciumaru et al. 2023, M. Cârciumaru, M. Leu, F. Lupu, The palaeolithic in the mountain sector of the Bistrița Valley – old and new interpretations, în *Annales d'Université Valahia Targoviste Section d'Archéologie et d'Histoire*, Tome xxv, 2023, pp.7-92.

Chirica 1989, V. Chirica, The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians, BAI, III, Iasi, 1989.

Cordoș et al. 2021, C. Cordoș, M. Händel, M. Anghelinu, Acknowledging the mess: implications of a new documentation system for understanding formation processes of two Palaeolithic sites in the Ceahlău Basin (NE Romania), in: *Arheologia Moldovei*, XLIV, pp. 7-28.

Cordoș, Händel 2023, C.Cordoș, M. Händel, Combustion related features in Upper Paleolithic sites of eastern Romania. Case study Bistricioara -Lutărie III (Neamț County) pp. 7-26.

Haesaerts 2007, P. Haesaerts, I. Borziak, V. Chirica, F. Damblon, L. Koulakovska , Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale, in *Paléo* 19(19), 2007, pp.31-51.

Haesaerts et al. 2004, Haesaerts, P., Borziak, I., Chirica, V., Damblon, F., Koulakovska, L., 2004. Cadre stratigraphique et chronologique du Gravettien en Europe Centrale. In: Svoboda, J.A., Sedlachkova, L. (Eds.), *The Gravettian along the Danube. Actes du Colloque de Mikulov (20–21 novembre 2002)*, The Dolni Vestonice Studies 11. Institute of Archaeology, Brno, pp. 33–57.

Husain 2019, S.T. Husain, *The French-Anglophone divide in lithic research A plea for pluralism in Palaeolithic archaeology*, 1987.

Libois et al. 2019, T. Libois, P. R. Nigst, V. Chirica, P. Noirret, La fin de l'Aurignacien en Moldavie : Comparaison de la production lamellaire dans l'Aurignacien récent de Mitoc – Malu Galben (Roumanie) în (Ed.) C,Cordoș, V.Chirica, *La Paleolitiques Superieur de Roumanie en contexte du Paleolitique Superieur Europeen*, Iași 2019, pp. 27-44.

Mărgărit et al. 2023, M. Mărgărit, M. Anghelinu, M. Händel, C. Cordoș, A world of reindeer: A technological and functional reassessment of the Last Glacial Maximum osseous industry from Cotu Miculiți (northeastern Romania), în *Journal of Archaeological Science: Reports* 51 (2023) 10415

Moroşan 1938, Moroşan, N. N., Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (Les dépôts géologiques, leur faune, flore et produits d'industrie), în Anuarul Institutului Geologic al României, XIX, Bucureşti, 1-160.

Nicolăescu-Plopşor et al. 1966, Nicolăescu-Plopşor, C. S., Păunescu, A., Mogoşanu, F., Le Paléolithique de Ceahlău, în Dacia, N.S., t. X, 1966, p. 5-116.

Niţă et al. 2018, L. Niţă, M. Anghelinu, C. Cordoş, Apprenticeship lithic debitage. Examples from a 27.3 ka cal BP Gravettian collection from Bistricioara-Lutărie III (Ceahlău Basin, NE Romania), pp. 13-27.

Niţă et al. 2021, L. Niţă, M. Anghelinu, C. Cordoş, The shouldered points and the Gravettian of the Eastern Carpathian area: Insights from Bistricioara-Lutărie III (Ceahlău Basin, northeastern Romania), in R. Dobrescu, A. Boroneanţ, A. Doboş (eds), Scripta praehistorica : miscellanea in honorem Mariae Bitiri dicata (Materiale şi Cercetări Arheologice, Supplementum I), 2021, pp. 291-312.

Niţă-Bălăşescu 2008, L. Niţă-Bălăşescu, Le Paléolithique supérieur de la Vallée de Bistriţa dans le contexte des recherches de Poiana Cireşului, Piatra Neamţ (Nord-Est de la Roumanie), Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2008.

Noiret 2007, P. Noiret, Le Gravettien de Moldavie (30.000-23.000 BP), în Paléo. Revue d'Archéologie préhistorique, Nr. 19, 2007, pp. 159-180.

Noiret 2009, P. Noiret, Le Paléolithique supérieur de la Moldavie. Essai de synthèse d'une évolution multi-culturelle. Liège, Belgique : Service de Préhistoire de l'Université de Liège, 2009.

Noiret 2013, P. Noiret, De quoi Gravettien est-il le nom?, în M. Otte (Ed.) Les Gravettiens, Paris, Editions Errance, pp. 29-64.

Otte et al. 2007a, Otte, M., Chirica, V., Haesaerts, P., (Eds.), L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc-Malu Galben (Moldavie roumaine), Liège, Belgique : Service de Préhistoire de l'Université de Liège, 2007.

Păunescu 1993, Al. Păunescu, Ripiceni-Izvor. Paleolitic şi mezolitic, Bucureşti, Ed. Academiei, 1993.

Păunescu 1998, Al. Păunescu, Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret, vol. I-1, Ed. Satya Sai, București, 1998.

Păunescu 1999, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut. Studiu monografic, vol I/2, Buc., Ed. Satya Sai, 1999;

Păunescu 2000, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre: Studiu monografic, Ed. AGIR, București, 2000.

Păunescu 2001, Al. Păunescu, Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvani. Studiu monografic, Ed. AGIR, București, 2001.

Păunescu et al. 1977, Al. Păunescu, E. Cârciumar, M. Cârciumar, P. Vasilescu, Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor, în SCIVA, t. 28, nr. 2, 1977, p. 157-183.

Steguweit et al. 2009, Steguweit, L., Cârciumar, M., Anghelinu, M., Niță, L., 2009. Reframing the Upper Paleolithic on Bistrița Valley (Northeastern Romania). Quartär 56, 139–157.

Tuffreau et al. 2009, A. Tuffreau, V. Chirica, S. Balescu, P. Haesaerts, Nouvelles recherches sur le gisement paléolithique de Mitoc Valea Izvorului (département de Botoșani), Fouilles 2003-2004, în Materiale și Cercetări Arheologice, V, 2009, p. 21-33.

Tuffreau et al. 2018, A. Tuffreau, R. Dobrescu, A. Ciornei, L. Niță, A. Kostek, Le Paléolithique supérieur de la basse vallée de la Bistrița (Moldavie roumaine) : Buda et Lespezi, nouvelles recherches, în L'Anthropologie, Vol. 122, Nr. 2, 2018, pp. 129-165.

Zaharia 1961, Zaharia, N., Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952 și 1957, în Arheologia Moldovei, I, 1961, p. 11-42.

